

III 1941:43008

פירוש על ספר יהושע

לרבי יהודה בן בלעם

הוציאו לאור בפעם הראשונה

על פי כתב יד אשר בפטרסבורג

עם הקדמה והערות ומראה מקומות

שמואל אברהם פאזנאנסקי

ברלין

בדפוס צבי הירש ברי יצחק איטצקאווסקי.

תרס"ג.

פירוש על ספר יהושע.

Arabischer Commentar

zum

Buche Josua

von

Abū Zakarjā Jahjā (R. Jehūda) ibn Balʿām.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Dr. Samuel Poznański.

Frankfurt a. M.

J. K a u f f m a n n

1903.

פירוש על ספר יהושע

לרבי יהודה בן בלעם

הוציאו לאור בפעם הראשונה

על פי כתב יד אשר כפטרסבורג

עם הקדמה והערות ומראה מקומות

שמואל אברהם פאזנאנסקי

25978

ברלין

בדפוס צבי הירש בר' יצחק אימצקאווסקי.

תרס"ג.

נדפס ראשונה בספר היוכל, ברנת אברהם.

(„Festschrift zum siebzigsten Geburtstage A. Berliner's“)

א. ב. ז.
16174

הקדמה.

מארץ ספרד, אשר שם נתיסדה תורת חקירת שפת עבר על בסיס מדעי, יצאו גם בראשונה גדולי מפרשי המקרא ואריריה, אשר בארו את ספרי הקדש על פי דרך הפשט והקדוק. הן אמנם הרס'ג היה הראשון אשר תרגם כפי הנראה את כל כתבי הקדש ואף פתרו על פי הפשט, כי כל הגאונים אשר לפניו ע"פ הרוכ רדפו אחרי הדרש, אולם, רבינו סעדיה ז"ל ראש המדברים ותחלת המפרשים באר את המקרא כתקונה והעמידה על מתכונתה ומחכמתו למדו כל המפרשים (לשון הפרחון בהקדמתו), אבל בכל זאת רק אחרי אשר גלה ר' יהודה חיוג את יסודות לשון הקדש ואחרי אשר כלה ר' יונה המדקדק את אשר החל ר' יהודה לעשות, רק אז יכלו מבארי המקרא לרדת עד עמקי נבוכיה ולפרש את צפוני מטמוניה ברוח נכון. ולכן נחזה כי מיד אחרי ר' יונה קמו בספרד שני אנשי מופת אשר כתבו באורים בערבית לכתבי הקדש והם: ר' משה ב"ר שמואל הכהן בן נקטילה מקורטובה ור' יהודה בן בלעם מטולידה. אולם אף כי נפרדו שני המבארים האלו בתכונת רוחם ובהלך נפשם ובאופן ביאורם מן הקצה אל הקצה ואף עברו ביניהם דברי ריבות, בכל זאת גורל פירושיהם היה כמעט שוה כי כמו אלה בן אלה אברו ימים רבים מתוך הקהל ונתגלו אך בימים האחרונים. על ר' משה הכהן דברתי בארובה בספר מיוחד¹ אשר בו אספתי לאספה את כל הנותר לנו מפירושיו בספרי זולתו, אך אחרי צאת ספרי זה לאור מצא הרא"א הרכבי בבית אוצה"ם בפטרסבורג את פירושו על ספר תהלים (אם גם לא בשלמותו) ויש בידי העתקה ממנו. טוב מעט מהם היה גורל פירושי ר"י בן בלעם כי עוד בשנת תרי"ג בשר הרמ"ש כי מצא בבית אוצה"ם באוקספורד את

Mose b. Samuel Hakkohen nebst den Fragmenten seiner Schriften ¹

(לפס"א 1895).

פירושו לספר במדבר ודברים ובשנת תרמ"א הודיע הרא"א הרנבי כי בפטרסבורג ימצאו פירושו לספרי הנביאים כמעט בשלמותם ועוד לקוטים לתהלים וקהלת').

הנדפס עד עתה מפירושי ר"י בן בלעם הוא אך מעט מאד. הראשון היה המנוח ר"י דירנבורג אשר הדפיס את פירושו ישעיה ע"פ העתקה אשר נתנה לו מכ"י פטרסבורג מאת המאגיסטר ר"י איורעאלסאָהן והוציאו לאור עם תרגום צרפתי והערות קצרות²). אחריו לקט המנוח ר"יש פונס לקוטים מפירושו במדבר ודברים הנ"ל וידיפסם בתור הוספה למחברתו אשר כתב על ר"י בן בלעם³). חוץ מזה נדפסו פה ושם עוד דוגמאות קטנות לשאר ספרי הקדש⁴). אבל כל הפירושים ראויים להתפרסם במהרה כי מחברם היה אחד מגדולי המפרשים וחשוביה וממנו למדו הבאים אחריו לדרת אל עומק פשוטו של מקרא ע"פ חוקי הלשון. ובפרט נכרת השפעתו בכאורי הראב"ע. עוד זאת כי בן בלעם שם בילקוטו הרבה מכאורי ההולכים לפניו עד כי פירושו הוא אוצר נחמד לדעת מתוכו דברי ראשוני המבארים והמדקקים אשר רוב ספריהם צללו בתהום הנשיה. ולכן זה כמה כלתה נפשי לדעת את הפירושים האלו ולהשתעשע בהם ובידעי כי ביד הר"י איורעאלסאָהן הנ"ל תמצא העתקת רובם בקשתיו להשאלים לי על זמן מה והוא ברוב חסדו וטובו נעתר לבקשתי וישלח לי את העתקת הפירושו לנביאים ראשונים (חוץ מס' מלכים א' מס' ג' עד גמירא), לס' ירמיה ולתרי עשר (עד זכריה ג' ה'), אף נתן לי רשות להשתמש בהם כפי ראות עיני ועל זה הנני מביע לו את רחשי תודתי מקרב לב עמוק. וערך ההעתקה הזאת תגדל עוד ביותר כי מעתיקה ברחב בינתו ורוב ידיעתו את שפת ערב עבר על פני הפירושים ותקן את שגיאותיהם אף רשם מראה מקומות הכתובים ומאמרי חז"ל המובאים בתוכם. והיה אם יתן לי ה' כח ועצמה כי או אוציא לאור בספר מיוחד את כל הנשאר לנו לפליטה מפירושי ר"י בן בלעם ומשאר ספריו. כי גם הפרופ' מאיר לאמברט מפאריז שלח לי ברב חסדו את העתקתו לפירושו במדבר ודברים מכ"י

(¹ ע"י במו"ע לשטאדע שנת 1881 עמוד 153 ובחדשים גם ישנים סי' א).

(² הפירושו הזה נדפס בהרעווי הצרפתית כרך י"ז—י"ח ובתוצאה מיוחדת (פאריז 1892). וראה מ"ש עליו הפרופ' באכער במו"ע לשטאדע שנת 1893 עמוד 129 והלאה.

(³ Studien über Jehuda ibn Bal'am מחברת א' (ברלין 1893). וראה מ"ש על

המחברת הזאת במו"ע מאנאטסשריפט שנת ל"ח עמוד 386—383.

(⁴ כן הדפיס למשל הר"י דירנבורג מקומות שונים בהקדמתו לספרי ר' יונה הקטנים אשר הו"ל בשם Opuscules et traités etc. ובהקדמתו והערותיו לפי ישעיה אשר הדפיס. גם הרא"א הרנבי הביא דברים שונים מפירושי בן בלעם בספרו זכרון לראשונים מחברת ג', בחדשים גם ישנים סי' ז' ובש"מ. גם אני הכותב הדפסתי לקוטים מפ"י שמואל ב' ע"פ כ"י באוקספורד במו"ע צייטשריפט פיר העבר. ביבליאגר. חלק א' עמוד 96 והלאה. חלק קטן מפירושו לויקרא במו"ע במו"ע הנ"ל חלק ד' עמוד 17 והלאה ועוד איוה מקומות במו"ע צדמ"ג שנת 1901 עמוד 599 והלאה. וע"י עוד במו"ע מאנאטסשריפט שנת 1900 עמוד 548 ובספרו החדש של הרמשי"ש Die arabische Literatur der Juden עמוד 141 והלאה (ועוד שם עמוד 343).

אוקספורד, ואת ספרי בן בלעם הקטנים ברקדוק (והם נשמרו רק בתרגומם העברי) אשר לא נדפסו עד הנה העתקתי לי מתוך כ"י פאריש. אבל בתוך כך אמרתי להוציא לאור בתור דוגמא במאסף זה את הפירוש לסי' יהושע והיה פירוש זה של אחד מגדולי מבארי המקרא בספר לור עטרה בראש אחד חכמי הדור המצויינים אשר בעוזו רוחו הפיץ אור על הגדול במפרשי המקרא בצרפת. ויחד עם זה תהיה הדוגמא הזאת למוכרת כי בשנה זאת ימלא יובל שנים מעת נודעו בראשונה עקבות פירושי ר"י בן בלעם באוצרי הספרים באירופא.

והנה כאשר הפיץ ה' יצלח בירי ואפיך את זממי בהוצאת ספרי בן בלעם לאור אז אדבר ג"כ בארוכה על תכונת הפירושים ושיבם, אבל הרוצה לעמוד עליהם כבר עתה יעיין במחברתו של פונס ובמאמרו של באכער הנ"ל. ופה אעיר רק בקצרה כי הפירוש ליהושע הוא חלק מפירושי ר"י בן בלעם לנו"כ אשר כתבם לבקשת תלמיד אחד אשר שאל מאתו לפרש לו המלות הקשות חסרי ההבנה⁽¹⁾ ויכנה להם בשם „גנת אלמקרא“ ר"ל „דיוקי המקרא“⁽²⁾. בפירושו אלו בחר לו המחבר דרך קצרה ורק לפעמים רחוקות יאריך בדבריו וידבר בדרך אנב על ענינים אחרים אשר אמנם מתיחסים אל הכתוב המבואר (עי' כזה למשל גם בפירושו לסי' ז' כ"ה). כן לא יפרש את כל כתובי המקרא על סדרם ורק יעיר במקומות שיש לו מה להעיר ואת השאר יניח בלי כל פירוש ולכן יחסר למשל בסי' יהושע הפירוש לסי' י"ב, ט"ז וי"ט — כ"א ולכמה סימנים אחרים יש פירוש רק לכתובים אחרים. על הרוב ישים את פניו לדקדוק הלשון ובאורי המלות ופה יסתייע הרבה מהלשון הערבית ויביא ממנה דוגמאות (עי' ג' ט"ז, ה' ט"ז, ז' ז' וכ"א, ח' י"ג, י' כ"ד). אמנם גם מבאורי הענינים לא יניח ידו ובמקום שכונת הכתוב נעלמה מאתו לא יבוש לאמר „לא אדע“ (עי' כ"ד כ"ו). בפירושו זה יביא את התרגום (י"א י"ז, ועי' י"ד ח') והרכה פעמים את דברי רז"ל (בי' ו', ה' ד', ו' ד', ז' כ"ה, ט' י"ד, י"ז ח', כ"ג ז') ועוד את המחברים: אבן זכריא והוא ר' יהודה חיוג (בי' ד', י' כ"ד), אבן אלוליד והוא ר' יונה המדקדק (ה' ד', י' כ"ד) ואבן גקטילה והוא ר' משה הכהן (י' י"ב, ע"ש) ועוד מחברים אחרים בלתי נזכרים בשמותיהם (ז' כ"ה, ט' י"ד). ומחבריו עצמו יביא רק את ספרו על הפעלים הנגזרים מן השמות (ט' ד').

בהערותי הקצרות אשר ספחתי אל הפירוש העירותי ע"פ הרוב על המקורות אשר שאב מהם בלי ספק ר' יהודה בן בלעם מבלי הזכיר את שמם וכיניהם יתבצר המקום הראשון לר' יונה המדקדק אשר ספריו וחבריו היו גלויים לפניו בכל עת. כן

(1) זה יוצא מתוך הקדמתו אשר תמצא לפני פירוש יהושע ואשר נדפסה ע"י ר"י דירנבורג במבואו לפירוש ישעיהו שהו"ל.

(2) ע"ד השם הזה ע"י הרמשי"ש בספרו הנ"ל עמוד 142 והספרים המובאים שם (ועליהם יש להוסיף עוד רעווי חלק מ"א עמוד 303 וצדמ"ג עמוד הנ"ל בהערה).

(3) יותר מזה יביא ר"י בן בלעם את דברי רז"ל בפרט מה שנוגע לענין הלכה בפירושו על התורה אשר כנהו בשם „כתאב אלתרגיח“ ר"ל „ספר ההכרעה“.

רמזתי להפך על המחברים אשר השתמשו בפירושי בן בלעם ולא כנוהו בשמו ופה יסע ראשונה ר' תנחום ירושלמי (= רת"י) אשר בפירושו לספר יהושע¹ מעתיק את דברי ר' יהודה ברוב המקומות כמעט מלה במלה. עוד הראיתי בהערותי על המקומות בשאר פירושי בן בלעם ובספריו אשר נמצאו בהם ביאורים דומים לאותם שבספר יהושע. מראה מקומות הכתובים ומאמרי ד"ל נובעים כמעט כלם כפי שאמרתי למעלה מירידי הר"י איזראעלסאהן והנני מביע לו בזה את תודתי עוד הפעם.

ווארשא בחדש כסליו תרס"ג.

¹ את פירושו זה הו"ל האארכריקער בברלין 1862 ובהיות כי לא נרשמו פה הסימנים והכתובים לכן ציינתי בהערותי העמודים והשורות. אבל לא לבד בפירושו ליהושע כ"א גם בשאר פירושו מעתיק ר' תנחום הרבה מבאורי בן בלעם אף כי יביאו בשמו — כפי הנודע לעת עתה — רק ליחזקאל ד' ז' (ע' מחברתי הצרפתית על רת"י ופירושו לס' יונה עמוד 7).

א.

(יד) ואתם תעברו חמשים, מענאה משדרו אלהיאזים ויהי לפסח משתקח מן תסמיתם אלכצר חמש פי קולה באחרי הנחית אל החמש (ש"ב ב' כ"ג)¹. נחורא יחתמל אן יכון מפעולא פיכון אלפעל אלדי אשתק מנה מתעדיא ויחתמל אן יכון צפח מתל ערומים עצומים.

ב.

(א) חרש לאמר, תרגמתה סרא ורכמא כאן מתלא ויתחרשו כל הלילה (שפטים ט"ז ב') אי ארתאוא פי אמרה סרא וקד קיל אן מתלה לולא חרשתם בעגלתי (שם י"ד י"ח) יעני אנהם תסארוא מע זוגתה ורכמא כאן ה'א לאצה מן מעני אם יחרוש בבקרים (עמוס ו' י"ב) והו מגאו פי אלמעני אלמתקדם ולדלך בני ען זוגת[ה] בעגלתי². נחורא אנה אסם מתל קבר זרם וגירחמא. (ב) לחפר את הארץ, מענאה אלחנסים והו מגאו מן לגח אלחפר אד אלחפר כשף שי מסתור. נחורא מצרר מן פעל כפיף מתל לשמר לזכר ופתח אללאם פיה מן אגל אלחלקי מתל לחבש לנשברי לב (ישעיה ס"א א'). (ד) ותצפנו, מענאה אלאכפא ומתלה ולא יכלה עוד הצפינו (שמות ב' ג'). נחורא קאל אבו זכריא³ אן אלואו פיה ראנעה אלי את אלמקדם דכרה אעני את שני האנשים קאל לאן את חרף יקע עלי מפעולין מקדמא ומזכרא⁴ ואגוד מן ה'א אנה אפראד פי מוצע אלזמע והו כתיב פי אלעבראניה מתל ויקרא השערים (מ"ב ז' י"א) יריד ויקראו וקבל היהודים (אסתר ט' כ"ג) מכאן וקבלו ויבוא אלי אנשים (יחזקאל י"ד א') [מכאן ויבוא] ה'א פי מא תקדם פיה אלפעל ופי מא תאכר קיל וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כ"ח א') אוילים יליין אשם (שם י"ד ט') ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר י"ג כ"ב) פעלי מתל ה'א כאן חק ותצפנו אן יכון ותצפנס פאפרד אלפעל. (ו) ותשמנס בפשתי העין, אסם אלכתאן פשתה

¹ עיי מנחס ש' חמש; אצול 236s; בן ברון ש' חמש (ע' 50) ורח"י 2s. ועיי עוד להלאה פי ריב"ב ד' י"ג וספרו על הפעלים שהם מגזרת השמות ש' חמש (חיי עולם ע' 56): "וחמושים עלו בני ישראל מן חומש וענינו שהם חגורי חומש" (ובהמקור הערבי אשר ת"י בכ"י — עיי רעווי חלק ל"ז ע' 299 — כזה: "וחמושים עלו בני ישראל משתק מן חמש אי אנהם מחתומין קד שדוא אוסאטהם").

² עיי אצול 25114 (ועיי שם 2527 ועוד 2532), רד"ק ורח"י 290. וכזה יאמר הריב"ב גם בס' התגנים (בכ"י) ש' חרש: "חרש לאמר כמו סוד וכמוהו ויתחרשו כל הלילה".

³ עיי חיוג מהד' יאסרארוו עמוד 30. וראה ספרי האשכנזי על ר' משה הכהן בן גקטילה עיי 120 סי' XX ותמחברים המובאים שם בהערות עמוד 192 (ועליהם יש להוסיף עוד פי' רש"י ורד"ק פה).

⁴ בכ"י ומזכרין.

כקולה והפשתה והשערה (שמות ט' ל"א) ונא באלוה ואלמים פי פארי פשתים (יחזקאל מ"ד י"ח) כמא נא כפרים ומלאים וגירחמא מן אלאסמא ב"א ומים ואלאולון ז"ל ויירון⁽¹⁾ פיה ננא פיקולון פשתן להעלות פשתנו מן המשרה (משנה מועד קמן ב' ג'⁽²⁾). והוא אלפֶט אעני בפשתי העין תקדירה בעין הפשתים אי אן אלבתאן גיר מנפוזין כל פי עודה ואלקלב ענדנא כתיר כמא סתראה⁽³⁾. י אשר הוביש י"י, מענאה אליבס ומתלה אתה הובשת נהרות איתן (תהלים ע"ד ט"ו). נהזה תקול מ"ד אלהא אנקלבת פיה יא יבש אלי ואו. יז אשר השבעתנו, מענאה אלקסס והו כתיר פי הדא אלבניא אלתקילה ויגי עלי בניא אלאנפעאל נשבע י"י בנאון יעקב (עמוס ח' ז') וגירה ונאת מנה כלמא ואחרה תדל עלי אלפֶט אלדי עלי זנא פעל שבעי שבעות (יחזקאל ב"א כ"ח) והו מן נמט השבועי באהלים (שפטים ח' י"א) כי כך בטוח (ישעיה כ"ו ג') אסם אלפֶט⁽⁴⁾. ונא אשר השבעתנו עלי לפֶט אלתלכו⁽⁵⁾ וכאן חקה כסר אלתא מתל אוי לי אמי כי ילדתני (ירמיה ט"ו י'). ומתלה פי אלתלכו וכאן חקה אלכסר לאנה מלאטבה למונת קולה יח אשר הורדתנו בו, אלצרי פיה מכאן אלהרק⁽⁶⁾. את תקות חוט השני, אסם יקע עלי מזמוע מן ב"ט וקד סמי ב"ט מסאחה אלבנא קו פי קולה ויצא עוד קו המדה (ירמיה ל"א ל"ח) ואשתקאקה מן נקונו אליו כל הגוים (שם ג' י"ז). כד וגם נמגו, מענאה אלמונאן והו אלצטראב מתל נמגו כל ישיבי כנען (שמות ט"ו ט"ו) וקד קיל מזאזא עלי אלובאל וכל הגבעות תתמוגנה (עמוס ט' י"ג) אי תצטרב ותהתו⁽⁷⁾. נהזה אנפעאל מאין מתל נכונו ללצים (משלי י"ט כ"ט).

ג.

ד) באלפים אמה במדה, ליסת אלכאף פיה ללמקארבה כל ללתחקיק לקולה במדה ומתלהן בחצת הלילה (שמות י"א ד') ודליל דלך קולה ויהי בחצי הלילה (שם י"ב כ"ט)⁽⁸⁾. יג ויעמדו נד אחד, אסם מענאה אלטור והו תנאי גיר משתק מן ש"י⁽⁹⁾. טז על כל גדותיו, מענאה אלשטוט ולא ואחד לה פי אלנין וישבה אן יכון גדה מתל שנה אלדי גמעה שנותיו וחסמי אלעירב למא יקרב מן אלנהר גדה עלי זנא מדה והו ישבה לפֶט גדותיו⁽¹⁰⁾.

(1) בכ"י יקידון. — (2) בנוסחתנו איתא: ושולה פשתנו מן המשרה.

(3) ע"י רד"ק ורת"י 37.

(4) ע"י אצול 69928 ופ"י ריב"ב לישעיה כ"ו ג'.

(5) בכ"י אלתזכור. — (6) ע"י למע 36918 ופ"י הרד"ק.

(7) ע"י רת"י 314. ובדומה לזה יאמר הריב"ב גם בפירושו לעמוס ט' י"ג: „וכל הגבעות

תתמוגנה. תדוב וחסיל והוא מזאז."

(8) ע"י למע 642. פ"י רד"ק ורת"י 422.

(9) ע"י אצול 40714 ורת"י 58 (ושם במקום טור צ"ל כמו פה טור).

(10) ע"י אצול 12321.

ד.

(ג) חלוצי הצבא, אלקול פיה כאלקול פי חמשים אנה משתק מן מחלצין יצאו (בראשית ל"ה י"א) אי מחתומון פי אוסאמהם ונחזה כנחו חמשים⁽¹⁾).

ה.

(ב) חרבות צרים, סכאכין הארה ומתלה אף תשיב צור חרבו (תהלים פ"ט מ"ד) אי קוי סופה ומואציהא⁽²⁾. נחזה מן גמלה מא אצוף אלי אלצפה וגיר דלך אף כאן חקה אן יכון מתל דור חרבות שניו (משלי ל' י"ד) והו פי אלאצאפה מתל בני שלשים (בראשית נ' כ"ג) בני רבעים ישבו לך (מ"ב י' ל'). ג) אל גבעת הערלות, לים הוא גמע לאיש אשר לו ערלה (בראשית ל"ד י"ד) אנמא הו גמע עלי זנה בעטרה שעטרה לו אמו (יש"ש ג' י"א) ומתלה פי אלעבראני כתיר מתל ובצלחות (דהי"ב ל"ה י"ג) פאנה לים גמע בצלחת (משלי י"ט כ"ד) ויחתמל אן יכון אלוואחד עלי זנה שלמה אלדי גמעה ושלמות בלות (יהושע ט' ה)⁽³⁾. ד) וזה הדבר אשר מל יהושע, קאל אבו אלוליד⁽⁴⁾ אן אלתקריר פיה ואלה האנשים אשר מל יהושע ואנא אקול אן מענאה דבר אלסבב אלדי לה אמר באלבתאן פכאנה קאל ועל זה הדבר מל יהושע⁽⁵⁾ לאן אלקום אלבארנין מן מצר כאנוא מכתונין ואמא אלמולדון פי אלמדבר פלם יתנוא מן אנל אן ספרהם כאן עלי גיר אנתוארהם כל אלי אללה תעאלי פעדרהם עלי תרך אלבתאן חתי זאל אלסבב פרנעווא עליה ומתל הוא אלאסתעמאל קיל פי ירבעם וזה הדבר אשר הרים יד במלך (מ"א י"א כ"ז) והו פי הוא אלמעני עלי מא סאפסרה פי מוצעה. ואמא קול מן קאל אן מעני ושוב מל את בני ישראל אן יעוד ויתם פיה אלפריעה אלמתרובה אולא בגיר לאום לנא אענתקארה כל לים בצחיה פאן מן אמכנה אלבתאן אמכנתה אלפריעה ולים לתאצירהא מעני לא סימא אן אלנקל תצמן אנהא מן תמאם אלמילה לקולחם מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל (משנה שבת י"ט ו') וקר קיל פי בעין אלדרש אן אלפריעה אנמא נתנה למשה במצרים לא לאברהם⁽⁶⁾ ואסתרגו מן הוא אן אלפריעה כאנת אלתי נקצת

⁽¹⁾ עיי למעלה א' י"ד. ועיי עוד ס' הפעלים הנ"ל לריכ"ב ש' חליץ (חיי עולם ע' הנ"ל, ובערבית: „חלוצים תעברו יעברו חלוצים. מפעול משתק מן מחלצין יצאו אי אנהם כאנו משדודי אלוואזים ללחרב“); בן ברון ש' חליץ (ע' 48, וז"ל שם: „... ומן הוא אלמעני חלוצי צבא מענאה אלמגדרון ללגיש... וגעל מ' יהודה בן בלעם ר' אללה חלוצי צבא מן מחלצין יצא מת[תומ]ן פי אוסאמהם והו מעני בעיד“) ורת"י 526.

⁽²⁾ עיי תרגום ועיי למע 22820; אצול 60482; פירוש רש"י ורד"ק ורת"י 611.

⁽³⁾ ע' פי רד"ק.

⁽⁴⁾ למע 29821, ועיי באכער Aus d. Schrifterklärung d. Abulwalid עמוד 29

הערה 1.

⁽⁵⁾ עיי רד"ק ורת"י 77.

⁽⁶⁾ עיי יבמות ע"א ב': „אמר רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם

והי אלתו אסתרבהא יהושע ואלשאהר יורינא פי מן בתן דון פריעה אן אנכשאף ראם אלעצו ממכן פיה פעלי הדא פכאן גיר מצטר אלי פריעה פאפדם. (ח) כי מלים היו, מערקה אלתפסור נחיה מפעול מעתל אלעין מתל כי על פי אבשלום היתה שומה (ש"ב י"ג ל"ב) לזטה בשמלה (ש"א כ"א י'). (ה) עד חיותם, מענאה אלבר ומתל ויחי מחליו (ישעיה ל"ח ט'). (2) וקר אתסע אלעבראניון פי הדא אללגה פחמלוהא עלי גבר אלבנא וצרפה מאתלא עלי מא כאן ויחיו את האבנים (נחמיה ג' ל"ד) ויואב יחיה את שאר העיר (דח"א י"א ח'). (3) ט גלותי את הרפת מצרים, מענאה אולת ענכם עאר אלמצריין ואצלה אלהרה"ה ותכון פי אלאגסאם אלזאמדה מתל גלו אלי היום אבן גדולה (ש"א י"ד ל"ג). (4) נחיה פעל מאי' מן דואת אלמתלין ואשתק מנה אסם למוצע גלגל באדכאל אלגים בין אללאמין כמא פעלוה פי אלאפתעאל אלמשתק מנה אעני תחת שואה התגלגלו (איוב ל' י"ד) ויקרב אן יכון דלך כראה"ה לזמע אלמתלין וקר פעלת אלערב מתל דלך קאלוא תמלמל ואצלה תמלל אי אנה צאר עלי אלמלה ורו אלגצא אלסבן. (יא) מעבור הארין, מענאה מן גלה אלבלר מן תרגום דגן עיבורא⁽⁵⁾. נחיה אסם עלי זנה יכול גבול זבול. מעני קולה (יד) עתה באתי, אעלמה אנה אלמלאך אלמאמור בתדביר אלאמה אלדי קיל ענה הנה אנכי שלח מלאך (שמות כ"ג) ואבי משה רבינו אן יכון מדבר אלאמה פי היתתה סוי אלכבוד אלואל אלמסמי ענר אלאמה שכינה וכני ענה פי אלגין בפנים פי קולה פני ילכו והנחתי לך (שם ל"ג י"ד).⁽⁶⁾

1.

(ד) שבעה שופרות היובלים, מעני יובלים אנה אסם אלכבאש אלמסתעמל קרונהא פי אלערב ולמא אמר בצרב אלקרן פי סנה אלזמסין ללחריה סמי אלסנה יובל קאל כי יובל היא (ויקרא כ"ה י"ב) והכדא פסרה אלאלוק זיל קורין להכרא

אבינו שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרות צורים וגו' . . . אי"כ מאי שוב אלא לאו לפריעה⁽¹⁾. ועי פדרי"א פרק כ"ט.

(1) עיי רת"י 716. וכזה יאמר הריב"ב גם בפירושו לש"א כ"א י': „הנה היא לזטה. מפעול מן פעל מעתל אלעין מתל כי על פי אבשלום היתה שומה“.

(2) עיי תרגום, מנחס' ש' חי ופ' רד"ק. וכזה גם בפ' ריב"ב לישעיה ל"ח ט'.

(3) זה לקוח מאבו אלוליה, עיי מסתלק עיי 148 ואצול 221¹⁹. וכזה יאמר הריב"ב גם בפירושו לכמדבר כ"א ח': „ולפ" וחי הנא יעני בה אלברו מתל ויחי מחליו וקר אתסע פי הדא אללגה אכתר מן הדא פחמלת עלי תשייר (?) אלמבאני שקיל ויואב יחיה את שאר העיר ואיצא היחיו את האבנים מערמות העפר פכאן אלהם מרף ואלבגאן כרוה וקר, קאל איצא מא ישבה הדא כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם“.

(4) עיי חיוג מהד' יאסטראוו עיי 288.

(5) עיי אצול 500¹⁶ ורת"י 85.

(6) עיי פירוש רש"י ורד"ק. וע"ד הכבוד הראשון הנקרא שכינה עיי אמאנאת לרס"ג עיי 99 (ובתרגום העברי מהד' סלוצקי עיי 51). ובפירושו לכמדבר י"ב ח' יאמר הריב"ב: „וקו' ותמונת ויי ויבט הו אלנור אלבאהי אלדי ענה קאל וראית את אחורי והו אלמסמי שכינה“.

יובלא (ר"ה ב"ו א')¹. נחזה אסם עלי וגו' ואת היותר החרמנו (ש"א ט"ו ט"ו) עדי אבר (במדבר כ"ד ב'). (ה) והיה במשך בקרן היובל, מענאה צרב אלקרן ואלאצל אלמד ואמא קולה במשך היובל המה יעלו בהר (שמות י"ט י"ג) פבא־תצאר בקרן עלי מא דכר ההנא². (זח) ועברתם אותו, תפצחונה מתל עבר אבי את הארץ (ש"א י"ד כ"ט)³. נחזה פעל מאין מתעד. (כה) לרגל את יריחו, מענאה אלנסאס⁴ מתל וירגל בעברך (ש"ב י"ט כ"ח). נחזה מצדר מן פעל תקיל תעדי בוכיט את ותעדי פי וירגל בעברך אל אדני המלך באלבא [ואל]פיק מן הדא אלמעני תעדי בעל פי קולה לא רגל על לשנו (תהלים ט"ו ג') וכאן על פיה מכאן אלבא אי בלשנו⁴).

ז.

(ג) אל תיגע שמח, מענאה אלמעב וליס פי אלנין תקילא משרדא גרה אנמא גא כפיפא כי יגעת כי ישראל (ישעיה מ"ג כ"ב) או תקילא מזידא הוגעתם י"י בדבריכם (מלאכי ב' י"ז) והו מתעד כמא תרי ואמא אלפיק פגור מתעד⁵. (ז) למה העברת העביר, מענאה אלגואו והו משהור ואנמא דכרתה לך לאריך אנה גא בתקדים אלפעל עלי מצדר עלי זלאף אלעבראני⁶ לאנמא תקדם אלמצארר עלי אלאפעאל ולסאן אלערב עלי מתאל העברת. (ח) בי אדוני⁶, מחדוף מן פנה בי י"י או ראה או מא ישברמא ממא ינחסק אלכלאם⁷. (ט) ומה תעשה לשמך הגדול, מענאה מן תצטנע סואנא⁸ ממן יחדר אסמך ויעתרף בקררתך⁹ ומתלה פי אלמעני ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב ה') וגא בצרי הו ותלת¹⁰ מעה פי גמיע אלנין פאנה עלי כרתה פיה בסגול¹⁰. (כא) ולשוון זהב אחד, סמי אלסכיכ¹¹ לשון מגזאז כמי סמי זלינא מן אלכחר כדלך לשון ים מצרים (ישעיה י"א ט"ו) והו אסם¹¹. בתוך האהלי, כאן חק מא תערף באתצאלה באלצמיר אן חקט מנה הא אלתעריף לילא יגתמע תעריפאן פי חרף ואחד ומתלה אשר בערינו (עזרא י' י"ד) לאן אצלה אשר בהערינו ומתלה והחציו אל מול הר עיבל¹² (יהושע

(1) ע"י אצול 2787, פירוש רד"ק ורת"י 924.

(2) ע"י רת"י 101.

(3) ע"י אצול 52116.

(4) ע"י אצול 6647.

(5) ע"י כפתלחק ש' יגע בסופו (עמוד 26) ורת"י 122.

(6) בכ"י י"י.

(7) ע"י למע 6823.

(8) בכ"י סואנע.

(9) ע"י רת"י 1313 (ושם צ"ל תצטנע במקום תעטנע כמו כאן ולא כמו שתקן המו"ל תעטף).

(10) ע"י רד"ק.

(11) ע"י אצול 35928 ורת"י 151 (ושם במעות סכיבה וצ"ל סכיבה).

(12) ע"י רד"ק ורת"י 162.

חי' ליג) ולא תגידה אלערכ. כג) ויציקם. משתק מן יצק מים (מ"ב ג' י"א) ואנדגמת אלפא פי אלעין אלתי חי אלצאר ומתלה פי אלדנאם ויצקו את ארון (ש"ב ט"ו כ"ד)¹ פעלי הדא לים תכין לגה יצק מצוצה באלמאיעאת דין גירחא. כה) וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים. גיר נאיו אן יחמל אלחרק עלי מן רגם או דלך מן אפעאל אלעבת ואנמא אנתחא ארסול פיהם אלי אמר אלומר תעאלי פי קולה ישרף באש אתו ואת כל אשר לו ואלרגם און אנמא וקע לזמיעהם בעד אלחרק למעני בקא אלאתר²). וקאל בעין אלמפסרין אן אלתיאב ומתלהא מן אלאתאת אחרק ורגם אלחיואן³) והדא פיה בלאף קול אללה תעאלי ישרף באש ואלחאנה כאנת אלי ארגם ליבקי עליה אלאתר פיכון פיה ראדעא ווארגא לגירה עלי מר אלדחור. וקד דרב קום ממין לא דרבה להם כתפסיר נצוין אלמקרא אלי קול אן בני עבן לם יקתלוא ואול מה ארד הדא באן אקול אן נצוין אלמקרא לא תרג מן שארהא אלא אן קדחת פי אחד תלתא אשיא אלעקל ואלנין ואלנקל ואמתל לכל ואחד מנחא מתאלא ואקול אמא קדה אלנין פי אלעקל פכקולה כי י"י אלהיך⁴) אש אכלה היא (דברים ד' כ"ד) וקד צח באלדלאיל אלעקליה אן אללה תעלי לים בנסם פיגב אן נתאול הדא אלנין ונרגה ען שארהא ואמא מנאקצה אלנין לנין תאן פהו אלדי יסמיה אלואלון ז"ל שני כתובים המכחישים זה את זה ומתאלה קולה פי אלנסה אלואחדה השדה מלאה עדשים (ש"ב כ"ג י"א) ופי אלתיאנה מלאה שעורים (דה"א י"א י"ג) פנסתעמל וגה אלתיאיל ונקול ימין אן יכון פי אלציעה אלעדס ואלשעיר או אן יכון דלך פי וקתין ואמא דד אלנין למא פי אלנקל פהו בקולה ואחר ישקה את האשה את המים (במדבר ה' כ"ו) וגאנא באלאתר אלצחיה אן אלסקי יתקדם תקריב אלקרבאן פיגב אן נסקט אלואו מן ואחר חתי יכון תקדירה יקרב קרבאנהא בעד סקיהא⁵). ואף קד קדמת הדא אלמקדמה באתצאר אקול אנא למא תפקדנא ניין אלכתאב ען עבן וגרנאה לא יקדה ולא פי ואחדה מן הדא ומא פיה סוי אן יתעלק אלקאיל בתגור אלקצא עלי מא סאבינה כל אן אלנין יכון פי עבן אן בניה ונמיע מן אנצם אליה קד נפד פיהם חכם אלקתל לקולה וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים ואמא מן תעלק בתצוין אלנין לה פי קולה וירגמו אתו

¹ עיי' מסתלחק ש' יצק (ע' 49) ורת"י 155.

² עיי' מה שהביא הרד"ק בשם אביו ורת"י 1520.

³ מעט דומים לזה הם דברי רבינא בסנהדרין מ"ד א' (עיי' להלאה): „וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשרפה לשרפה הראוי לסקילה לסקילה“.

⁴ בכ"י אלהים.

⁵ כדברים האלו כמעט מלה במלה יאמר הריב"ב גם בפירושו לדברים ד' כ"ד (מהד' פוכס עמוד XVI) ואמנם עקר הענין לקוח מס' האמונות לרס"ג שער ד' (מהד' לאנדווער 212; מהד' סלוצקי 109) כי גם הגאון יאמר פה כי החוב לקחת דברי כה"ק כמשמעם חוץ מד' דברים היינו אם יכחישו את המוחש או יהיה בהם דבר שיש להשיב עליו בשכל או אם יסתרו דברי כתוב אחר או יכחישו מה שקבלוהו קדמונינו. ודומה לזה נמצא גם אצל הקראי קרקסאני בן דורו של הרס"ג כמו שהעירותי במ"ע מאנאטסשריפט שנת מ"א עמוד 208 הערה 3.

ובקולה ויקימו עליו גל אבנים פאנה ממא לא אעתבאר בה לאן מנאו לנח' אלעבראניין אלאפראד פי מוצע אלגמע ובאלעכס והו כתיר פיהא לא אמיל בתעדידה ואיצא פאנה לא יחתג בהדא אלאפראד אחר אלא ולנצמה אן יחתג באלגמע אלדוי פי אלמכאן בעינה והו קולה ויסקלו אתם וישרפו אתם ולים לה אן יקול אן הדא מנצויין בעכנ ואלחיואן דון בניה לאן הדא מן אלתחכס אלדוי לא יסוגה ואמא מן קאל אן דלך ממא יגור אלקצא פליעלמנא אדן באי דנב [אגד] אטפאל אלמכול וסרום פאן קאל אן דלך מן פעל אללה לס יכלה אלי אלנאס פליקל לנא באי שי אגד אטפאל שבעה גוים אלדוי חכס פיהם לא תחיה כל נשמה (דברים כ' ט"ז) ודלך באלכטיש מן אלנאס וכדלך לא מתעלק להדא בחכס אלתוראח' פי קולהא לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות (שם כ"ד ט"ז) לאנהא שריע'ה שרעת עלינא אלא נאגד אלאבן באלאב ולא אלאב באבנה ואלשארע תבארך גיר דאגל תחת הדא ומן אסתבשע הדא מן פעלה פהו יכון לפעלה פי קתל סבע'ה מן אולאר שאול ען אלגבעונים אשר אסתבשאעא פאנה אלדוי פצה בקולה פקר עון אבות על בנים (שמות כ' ה) אד לא חג'ה לאחד עליה פי הדא אד אלללך פי קבצתה ינפד חכמה כוף ישא ולא איתי די ימחא בידה ויאמר לה מה עבדת (דניאל ד' ל"ב). ומן תעלק בקול אלגין פי דברי הימים ודברה עכן הנאך ואן לה נסלא מנסובא אליה פאנה נאפל כל פי דלך אלקול אד הו רד עליה לא לה והדא הו גין אלקול ובני כרמי עכר עוכר ישראל אשר מעל בחרם (דהייא ב' ז') וקטע דברה דכרא גמליא לס יסס לה נסלא והדא מן ארל אלדלאזיל אן בניה ובנאתה אלהקוא בה פי אלעקובה' והו גורת מלך לא מדבל לנא פי אלטען עלי שי מנהא כי לא איש כמוני אעננו (איוב ט' ל"ב) ווגדת פי כלאם רבותינו דיל מא יזיר מדהבי והו קולהם (סנהדרין מ"ד א') אם עכן חטא בניו מה חטאו אם כן ישראל מה חטאו⁽¹⁾ ופחוי הדא אלקול אן בניה קד עוקבוא מעה ופי גואבהם אלא לרדותן הכא נמי כרי לרדותן והדא ואצח פהדא אלדוי ישהר ויתצח לא מא תעלק אליה מן לא רבב'ה לה באנתקאד אלכלאם ותגויר אלתפסיר ואללה יהדינא אלי אלצואב פי אלקול ואלפעל.

ח.

(1) עד התיקנו אותם. מענאה אללע ואלגוב ואלסל ומתלה ונתוק וכרות (ויקרא כ"ב ד'). נחוח מצדר מן פעל מויר אנדגמת פא פעלה פי אלתא והו מצרוף אלי לפש' אותם. (2) תקמו מהאורב, מוצע אלמכמן וגא עלי וגא אלפאעל ולים פאעלא וקר גא אסם אלמכמן עלי גיר הדה אלציג'ה פי קולה ותבא חיה כמו ארב (איוב ל"ז ח') ואיצא אל המארב⁽³⁾. והורשתם את העיר, מענאה אלקרין ואלפנא מתל והורשתם את כל ישיבי הארץ מפניכם (במדבר ל"ג נ"ב)⁽⁴⁾. נחוח פעל מאין מויר

⁽¹⁾ אצלנו הנוסחא משונה קצת. — ⁽²⁾ עי' רד"ק ורת"י 1618.

⁽³⁾ עיי' אצול 6714, רד"ק ורת"י 1615. — ⁽⁴⁾ עי' רת"י 1618.

מתעד. ח) תציתו את העיר, מענאה אשעאל אלנאר מתל הנני מצית כך אש (יחוקאל כ"א ג) וקר יסקט מנה זכר אלנאר אציתנה יחד (ישעיה כ"ו ד). נחזה אמא אן יבון מן פעל פאזה נון או מן פעל פאזה יא וחו פעל מסתקבל תקיל אנדנמת פאזה פי עינה¹). יג) ואת עקבו מים לעיר, אברה ועקב אלשי פי לסאן אלערב אברה איצא²). נחזה אסם עלי ונא כתף וירך. טו) וינגעו יהושע וכל ישראל, מענאה אלאנהואם מן חסב אלמעני ואבו אלוליד³) זועם אן קולה מאנה לנגוע נפשי (איוב ו' ז) מן ה"א אלמעני וסאזכר קולה פיה מופיא פי מוצעת. נחזה מסתקבל אנפעאל מתל וינגפו וינתקו. כח) תל עולם, תרגמתה תל וחו מוצע משרף מן אלארין ומנה על הר גבוה ותלול (יחוקאל י"ז כ"ב) וחו אסם נאקין מתל קן חן⁴).

ט.

ד) וילבו ויצטירו, פעל משתק מן וציר בנוים שלח (עזכריה א) ולם יאת סואה פי אלנין וקר זכרתה פי אלאפעאל אלמשתקה מן אלאסמא פי אלתאלוף אלדי אלפתה פיהא⁵) וחו אפתעאל אנקלבת פיה אלתא טא ליסהל אלאפצאח באלצאר. ומבקעים ומצררים, מענאה אלרבט מן צרורות בשמלותם (שמות י"ב ל"ד). נחזה מפעול מן פעל מויר אלואו מתל לשחוק אמרתי מחולל (קהלת ב' ב) ורבמא אן פיה אן יבון אצלה אלתשדיר פאמתנע מן אגל אלה ויבון חוינד מן צרר משרדא מתל דבר אלדי מפעולה נכרות מדבר כך (תהלים פ"ז ג). ה) ונעלות בלות, גמע באלואו ואלתא עלי גיר בניה חלויין הנעל (דברים כ"ה י) וקר גא ארצות פי גמע ארין. בלות ומטלאות, מרקעה באלואן שתי מתל שיאת אלהואן אלתו קיל פיהא נקד וטלוא (בראשית ל' ל"ב). נחזה מפעול מן פעל תקיל משרד וקר גאת אלצפא איצא מן פעל נפס במות טלאות (יחוקאל ט"ז ט"ז) וחו איצא מן ה"א אלמעני⁶). יב) הצטידנו אתו, אלקול פיה כאלקול פי ויצטירו חדו אלנעל באלנעל ומענאה אלתווד משתק מן קחו בידכם צידה לדרך (יא⁷). יד) ויקחו האנשים

¹ ע"י אצול 292.

² ע"י אצול 54411. ובס' התגנים (כ"ז פאריש) בש' עקב יאמר הריכ"ב: "עקב עקב. הא עקב אשר שמע אברהם כמו ענין יען והב' לעולם עקב ענינו לנצח נצחים מן צאי לך בעקבי הצאן ועקב הדבר הוא אחרוני".

³ אצול 40529.

⁴ ע"י חויג ש' תלל (מהד' יאסטראוו ע' 269), אצול 76210 ורת"י 1720. וע"י ס' הפעלים לריכ"ב הנ"ל ש' תלל (חיי עולם ע' 61): "על הר גבוה ותלול יש אומר שהוא מקום גבוה מן תל עולם".

⁵ הוא ספר הפעלים הנזכר בהערה שלפני זה. ודל בש' ציר (חיי עולם ע' 59): "וילבו ויצטירו מן ציר נאמן ולא נמצא פועל חוין מזה מזה הענין והטו"ת תמורת הוא"ו כדי שידברו צחות בעד"י. וע"י למע 9115 (ועוד 1674) ופירוש רש"י ורת"י 1816.

⁶ ע"י מנחם ש' טלא.

⁷ ע"י ס' הפעלים הנ"ל ש' ציד (חיי עולם ע' 60): "הצטידנו אותם, גם זה בנין התפעל מן ויקחו את צדת העם (שופטים ד' ח)".

מצידם. אסתחסן קול מן קאל אן מעני ויקחו הרגא אלאסתדלאל וגנסה בקולה מה יקחך לבך (איוב ט"ו י"ב) אי אנהם פהמוא צדק קולדם מן עלאמאת כסותהם וואדהם ואן לם יבן הכדי לם יוגד מעני יליק בה לאן דלך אלואד כאן ממא ירגב ענה אלפקרא פכיף אלאנגניא⁽¹⁾ ולים ינאקץ תאמינהם לאמר אללה פיהם זפי אמתאלהם מן שבעה גוים אעני לא תחיה כל נשמה (דברים כ' ט"ז) לאן הדא כאן עלי שריטא בקאיהם עלי אלכפר ואמי מתי תאבוא פיגב קבולדם בקול אלאואיל ז"ל מלמד שאם עושין תשובה אין נהרגין (סוטה ל"ה ב'⁽²⁾).

י

(י) ויהמם י"י, מענאה אלכסר ואלאנהואם ואלקא ארעב פי קלובם בקולה ויהם י"י את סיסרא ואת כל הרכב (שופטים ד' ט"ו)⁽³⁾. נחזה פעל מסתקבל מן אצל די מתלין פכיף מתעד ושרדא אלמים ללעויץ מן אלמתל אלסאקט מתל לא ידקנו (ישעיה כ"ח כ"ח) שתים עשרה אמה יסבנו (ירמיה נ"ב כ"א). יב שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, אסתעאר אלסכות ללוקוף ען אלהרבה לאן אלסכות איצא וקוף ען אלכלאם וקר עכס הדא ואסתעאר אלוקוף ללסכות פי קולה כי עמדו לא ענו עוד (איוב ל"ב ט"ז)⁽⁴⁾. ולים קולה בגבעון בעמק אילון מוצעין מלתפין לוקוף אלנירין אנמא אסם אלמדרינה אלמקצודה כאן גבעון ומוצע אלוקיעא מנהא עמק אילון. ואדא כאנת אלהאגה אלי גור אלשמס פמא מעני קולה וירח בעמק אילון פאקול אן אללה תעאלי אנמא אוקף אלהרבה אלמשרקיה אלתי תדיר גמיעי אלאפלאך מן אלמשרק אלי אלמגרב פוקף בוקופהא גמיעא. ואבן גקטילה יעחקד אנהא לם תקף ואן אלפי בקי פקט לצרורה דואם אלצו ולקר קלת לה מרה הל אלפי אלאתר מן מותר הי אלשמס פקאל נעם קלת לה פאדא זאל אלמותר פכצורה מא יוול אתרה פאגאב אן אלמעני הנא אן יבקי אלצו ועלי אן אלמצ'י בה קך גרב פקלת לה מא אלדי יהמלך עלי הדא אלאעתקאר פקאל אן וקוף אלהרבה אלהאימה לא יגוו ענדי והדא כלה רד ללנין אלאוצה אלדי הו וידום השמש וירח עמד והו מן גמלה אראיה אלמצ'לה אלמדריה⁽⁵⁾. יש וזנבתם אתם, מענאה תקטעון סאקתהם אלמשתבהין

(1) המתרגם יתרגם: „וקבילו גבריא לפתגמיהון“. ועי' אצול 358¹⁶, פירוש רש"י ורד"ק ורת"י 19²².

(2) עי' רת"י 19²⁶.

(3) עי' אצול 176²⁹ ורת"י 21⁶.

(4) עי' מנחם ש' דם (הוראה ב'), אצול 582²⁶ ורת"י 21¹⁹.

(5) דברי ריב"ב אלו וזכותו עם בן דורו הגדול ממנו ר' משה הכהן בן גקטילה נדפסו כבר ע"י דירנבורג בהקדמתו לפי ישעיה מריב"ב שה"ל (רעווי י"ז 178, וכתוצאה מיוחדת עי' 9) ומשם בספרי הנ"ל על ר' משה הכהן עמוד 133. ועל דברי המחברים אשר הבאתי שם יש להוסיף עוד דברי ר"ש בן חפני בפירושו לבראשית מ"ח י"ט (מהד' איוראעלסאהן עמוד 180): „ . . . וקד אנכר קום דלך וקאלו לו וקף אלפלך לם תתבת אלארץ קאלו לאנהא אנמא תתבת

באלדנב ומתלה ויונב כך כל הנחשלים (דברים כ"ה י"ח) והו פעל מאי' תקיל מתעד
 משתק מן אלעם זכ"א¹). (ב) שררו מהם, תפלותא אשתק מן אלצפא אלדי הו
 שריר ופליט (יהושע ה' כ"ב)². נהוה פעל מאי' גיר מתעד. (ג) לא חרין
 לבני ישראל לאיש את לשנו, מענאה לם יחרך לסאנה אי לם יקף אחר ימנעם
 שיא ואברל פיה אלגמלה מן אלבעיף. נהוה [פעל] מאי' מתעד ואלמסתקבל מנה לא
 יחרין כלב (שמות י"א ז') והו מבאלגה אי חתי אלהוואן אלדי לא יעקל לם יודהם
 פניף מן מלי קלבה רעבא מנהם³). (ד) ההלכוא אתו, פעל מאי' ואלהא פיה
 במעני אשר מתל וכל ההקדיש שמואל (דח"א כ"ה) ואלאלף מוידה לא עלה
 להו ומתלה ולא אבוא שמוע (ישעיה כ"ה י"ב) וקול אבי זכריא⁴ אנהמא עלי מגרי
 אללסאן אלעריב לאנהם יוידון אלאלף פי אפעאל אלגמאעה פאנה גיר סאיג וקד
 רדה אבו אלוליר⁵ ודפעה לאן אלאלף ליסת מן אצל לגה אלערב ואנמא אהרתהא
 אלכתאב ללפעל בין פעל אלואחד ופעל אלגמאעה עלי מא הו מדבור פי כתב
 עלמאיהם.

יא.

(ח) ועד משרפות מים, פסר פיה אלחמאת והו עיון מא האר כאלתי בטבריה
 וגירדה והו אסם משתק מן מעני שרף באש (ויקרא ה' י"ז)⁶. (ז) מן החר החלק,
 קאל צאחב אלתרגום אנה מן מעני תחלק הארין (במדבר כ"ו כ"ג) ולסת אפנה אלא
 מן מעני איש חלק (בראשית כ"ו י"א) והו צפה אי אנה גבל אנר לא נבאת פיה⁷).

יג.

(א) נסיכי סיהון, משתק מן נסכתי מלכי (תהלים כ"ו ז') אלדי מענאה
 אנהבת ואלתרת והו צפה⁸).

וסטא בחרבה אלפלך פלו וקף לם תלת סיקאל להם אלדי. ועי עוד בספרו של באכער
 Die Bibelexegese Moses Maimūni's עמוד 143 הערה 7.

¹ עי' למע 147¹⁰, אצול 198¹⁰ ופירוש רד"ק ורת"י 261⁹. וכזה יאמר הריב"ב גם בס'
 הפעלים הנ"ל ש' זנב (חיי עולם ע' 55): „וזנבתם אותם. ויונב כך. להכרית כל מי שהיו באחרונה
 כמו שהוא הזנב האחרון מכל החיה“, ובערבית (בכ"י הנ"ל): „וזנבתם אותם. ויונב כך. אי
 קטעו פי סאקתהם אלממתלה באלדנב מן אלחיואן“.

² עי' רת"י 26²².

³ עי' מנחם ש' חרץ (הוראה ד') ורת"י שם.

⁴ מהד' יאסטרואו עמוד 19.

⁵ למע 293⁶ (ועי הערת המו"ל שם ועוד עמוד 85²²), ועי עוד פירוש רד"ק
 ורת"י 27¹.

⁶ עי' רת"י 27¹⁸.

⁷ דברי התרגום הם: „מן טורא פליגא“ ועי' פי' רד"ק ורת"י 27²⁰.

⁸ עי' אצול 440¹⁷ ורת"י 29⁶. וז"ל הריב"ב בס' התגנים (כ"י פאריש) ש' נסך: „נסך,

ד.

(ח) המסיו את לב העם, אצלה אן ימון עלי מטרד המסו עלי ונה הרבו הפנו פרווא עליה לאמה עלי גיר אלעאדה ואשדזה פי אלהרבה פנא עלי מסתעמל לנה אלסריאני פי קולה אשתיו חמרא (דניאל ה' ד') ומענאה אלאדאבה וקיל מנאזא עלי גבן אלקלב¹).

טו.

(ט) ותאר הגבול, מענאה אלהד ואלרסם מתל יתארהו בשרד (ישעיה מ"ד י"ג) גיר אן יתארהו תקיל²). יח) ותצנה מעל החמור, לפטה נארה מענאה אלנול אלי ארין חסב אלמוצע אלתי הו פיה והו פעל מסתקבל גיר מתעד.

יז.

(ח) ויפלו חבלי מנשה עשרה, למא תצפחנא בני מנשה ענר קסמה אלארין עליהם ונדרנאחם סתה והם אביעור וחלק ואשריאל ושכם והפר ושמידע פעלי אי ונה פרין עשרה אסהם ומן האולאי אלארבעה אלואידון פאקול אן אלאלון זיל דכרוא דלך ואלתלפת פיה אראוהם ואחסן מא נתנת להם אפכארהם אן קאלוא³) אן בנות צלפחד אלדן ארבעה אסהם ושרחוא אן צלפחד לה נציב בהנה אן אלארין ליוצאי מצרים וקיל ען חפר אביה אנה כאן בכור פצאר לה נציבאן פחה תלתה פלמא אציפת אלי אסהם אלסתה אלמדבורין מן בני מנשה צארת תסעה ונקין ואחד פקאלוא אן כאן לחפר אבן ומאת וורתה פתמת בדלך עשרה וצה בהדא קול אלנין ויפלו חבלי מנשה עשרה ווצה מן הדא אלתלדין אן קסמה אלארין ליוצאי מצרים לא לבאי הארין אלא תרי אן צלפחד מן גמלה מתי מדבר וקר פרין לה פריצתה ען אמר אלרסול עליה אלסלאם כקולה בן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחות נחלה (במדבר כ"ז ז'). יא) שלשת הנפת, אחסן אלאקואל פיה אן אפסר באלאקאלים ומתלה יפה נוף (תחלים מ"ח ג') פי מא אחסב פאנה אנמא דהב אלי מרה בלד אלשאם⁴). טז) ובראת לך שם, מענאה אלתמייו ואלתצייין ומתלה ויר ברא (יחזקאל כ"א כ"ד) והו פעל מאין תקיל לולא אלא לזכאן משדרא⁵). טז) לא

נסך. הא' נסך שכר והב' ופסלי ונסכי צום הוא הפסל הצרוף ויתכן שיהיה המובחר כמו ואני נסכתי מלכי ועל כן נקראו המלכים נסוכים נסיכי צפון" (עי' יחזקאל ל"ב ל').

¹ עי' חיוג ש' מסה (מהר"י יאסטרואו ע' 187), אצול 382²⁷ ורת"י 29¹⁷.

² עי' אצול 758¹ ופירוש רד"ק ורת"י 30² ועי' פי' ריב"ב לישעיה מ"ד י"ג.

³ בבא בתרא ק"ח ע"ב. ועי' פירוש רש"י ורד"ק ורת"י 31⁸.

⁴ עי' מנחם ש' נף, אצול 418⁷ ורת"י 32⁶. וכזה יאמר הריב"ב גם בס' התנאים ש'

נוף: „נוף נוף. הטוב בפירושים שיהיה יפה נוף מן שלשת הנפת כמו מחוז וכו“.

⁵ עי' חיוג ש' ברה (ע' 155), אצול 108¹ ורת"י 33¹.

ימצא לנו החר, מענאה לא יכפי מתל הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם (במדבר י"א ב"ב) והו אנפעאל ורבמא כאן מענאה לא יתסר לנא פתחה לאן מן פיה שדיד אלאיר עטים אלקוה ולדם רכאב חריר פאנאבהם אלולי בקולה יח) כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חזק הוא, קאל אנבם סתקרצון סכאנה ועלי אנהם כהדה אלצפה אלתי וצפתם¹) ומתל הדא אלמעני פי קולה כי עם קשה ערף הוא (שמות ל"ד ט') לאן אלרסול עליה אלסלאם לס יגעל כון אלקום קשה ערף דרעיה עלי מסיר אלנור מעה אנמא רנב וקאל ועלי אן אלקום הכדי פאפעל דלך מן אגל טלכתי פאסעפה תבארך²).

יח.

ו) ויריתי לכם, מענאה אלאלקא ואלטרה מתל ירה בים (שמות ט"ו ד')³) והו פעל מאין מתעד.

כב.

כד) ואם לא מדאגה מדבר, מענאה אלאנתמאם ומתלה וראג לנו (ש"א ט' ה')⁴) והו אסם מתל ברכה צדקה.

כג.

ז) ולא תשביעו, יחתמל הדא אן יכון מתעדיא אי לא תקסמוא כהא עלי עאבדיהא ואלמפעול מחדוף כאנה אראד ולא תשביעו את עובדיהם בשמם וקאל רבותינו ז"ל (סנהדרין ס"ג ב') מיכן שאסור לישראל לחשביע גזי בעבודה זרה שלו ויגזו אן יכון גיר מתעד סיכון מתל ולא תשביעו בשמי (ויקרא י"ט י"ב) אי לא תקסמוא אנתם כהא ואלאול אליק לאן גמיע לגתה מתעדיה והו מסתקבל מן פעל חקיל מויד אלהא⁵). יג) ולשטט בעדיכם, הדא אסם צעף פיה אללאם ומתלה ממישה הסוכך (יחזקאל כ"ח י"ד) פאנה אסם אלדקן בעינה כמא אן הדא אסם אלסוט מתל שוט לסוס (משלי כ"ו ג')⁶). ולצננים בעיניכם, תרגמתה אלאשואך והו גמע לא ואחר לה מן לפטף.

כד.

ז) וישם מאפל ביניכם וכין המצרים, ישיר אלי אלענן אלדי האל בינהם וכין ישראל לילה באת אלפרוקאן עלי שפה אלכחר אלדי קאל ענה ולא קרב

¹ עיי אצול 315¹⁵ ושם 386³⁴ ורת"י 382.

² ועיי פירושו של ר"מ הכהן בן גקטילה לשמות י"ג י"ז בספרי הנ"ל על אדותו עמוד 96 ובדברי המחברים המובאים שם בהערות עמוד 180.

³ עיי רת"י 386.

⁴ וכזה פירוש הריב"ב לשמואל א' ט' ה': "ודאג לנו יגתם לנא" ועיי רת"י 34²⁶.

⁵ עיי רת"י 35¹⁶ — ⁶ עיי אצול 709¹² ורת"י 35²².

זה אל זה כל הלילה (שמות י"ד כ) וכאן דלך במלאך וקף בין אלעסכרין כקולה ויסע מלאך אלהים ההלך (שם י"ד י"ט)¹ והו אסם עלי ונ"ה מכבר ומלכין ומעשה ומחסה מן אלמעטל. י"ט) לא תוכלו לעבד את י"י כי אלהים קדשים הוא, גיר ג'איו עלי אלנבי אן יקול דלך גומא חתמא ואנמא קולה עלי מעני אן עבארד' אלה ליסת כעבארד' אלאצנאם אלתי ימכן מעהא כל קביה לקנועהם כאלסגור ואלרכוע פקט ועבארד' אלה ליסת כדלך פאנה שריר אלעקאב עשים אלתיקצי לא יגפר אלדנב אלא בער אלעקוב' או באתר אלחוב' ואלנעוזה והדא בלה עלי סביל אלאגלאט עלי אלקום לילא תול אקדאמהם פי תרך טאע' אלה²). (כו) תחת האלה אשר במקדש י"י, אנא אתברא אליך מן עלם חקיקה הדה אללפט' לרכמא כאנת שגרה' מתל תחת אלון ולבנה (הושע ד' י"ג) אברלוא פיהא אלהא מן אלנון³) מתל מא פעלו פי גרה ונרן (יחזקאל ט"ז ל"ג) ולא אעלם מא הדא אלגרין פי כוהא פי אלמקדש.

¹ ע"י רח"י 36¹².

² ע"י רח"י 37²⁰.

³ ע"י אצול 47⁷ ורח"י 38¹⁸.

III 1941: 13 008

Arabischer Commentar

zum

Buche Josua

von

Abû Zakarjâ Jahjâ (R. Jehûda) ibn Bal'âm.

Zum ersten Male herausgegeben

von

Dr. Samuel Poznański.

Frankfurt a. M.

J. K a u f f m a n n

1903.